

SZABÓ RÓBERT CSABA

A Színjátszókör-rejtély

APAGYILKOSSÁGOK

Tekeredik a cérna a kátrányszagú szövőszéken, izzad a legények tenyere, Rác Bendő felügyeli a munkát, és délután teltével számolja a bért, sikkasztás innét is, onnét is, alig telnek a nehéz percek, az örök kattogás, fonálfordulás, motollajárás, hogy alig hallani a kivégzőosztag szabad menetelését a gyáruddvaron, viszik a tegnap elfogott Bajnokot, középre szorítják, gyűrűből kivonni magát hátha nem tudja. Alig tenyérenyi nap kuvikol át a vastag felhőpaplanon, nincs is abban igazság, hogy nem hallani, hogy viszik, hiszen dobog annak a szíve olyannyira, amiképp a föld sem dobbanhat nagyobb mozdulásakor. Így eshet meg, hogy Rác Bendő orra elől elsurranak a munkás legények, mire térül, senkit nem talál, csak a félnyomorék Vargát, ahogy idétlenül vigyorog masinája fölött. De akkor már nincs mit tenni, a kémények mögül előtöppanó Ignácziak tartják szóval a könnyen berezelt katonákat, szurony előre, rikkantja el sebtében a káplár, de foganatja aligha kél, aminthogy az udvar túlsó végiből kutya-futtában beporoszkáló Rác Bendő kiabálását is elnyeli az udvar mélye. A dulakodásban lehullott fövegeken taposva nyomakodnak, furakodnak mind közelebb a gyűrű belsejéhez a legények, szó alig harsan, ellenállás is csak a látszatért tartatik fönn, kisvártatva a legények sorfala mögé kerül át a Bajnok, mint valami kicserélt portéka, amit visszaadni aligha kíván bárki is. Eltökélt ez a szándékuk, és azt farkasszemnézéssel ki is nyilvánítják, és míg a katonafélék leporolják egyenruhájukat és felszededegetik csákóikat, a munkások hátrébb vonulnak, szinte futólépésben válik soraikon keresztül, fordul át a hátsó fertályból a rivaldába Rác Bendő.

Ugyan, Bécikém, kiáltanak utána, te csak ne aggódjál annyikat.

Rác Bendő szerepét Horvát Béci játssza, az ő kötelessége a szöveggönyv szerint elérni, hogy végtére fal elé vonszolják a felforgatókat, s hogy a munkásügy fejéről kapkodja lefelé a minduntalan felkerülő glóriát, mint valami kalapot, mit a szemtelenek nagy röhintéssel állandóan fölpakolnak.

Mifelőlünk székre is állhat, és szélbe is pisilhet, toldják meg, mivel biztosan tudják a végkimenetelét az egész cirkusznak, és különben is, a munkásügynek győznie kell.

* Részlet a Bookart Kiadónál hamarosan megjelenő *Temetés este tízkor* c. kötetből.

Így hát Horvát Béci, alias Rác Bendő tehetetlenül szemlélheti, csendőrökről miként hull le a főveg, és azt különösen, hogy Almás Frici mekkora pofont teker le Kincses Téglának, ki lógó orral szemléli a földre röppenő sapkáját, belé tűzve az egyszer volt kunkori csendőrtollat, mert mindez azt hivatott ábrázolni, hogyan győzedelmeskedik a forradalom heve.

De azért mindenkinek elege lesz, és alig várja a kiskocsmát a gyárkapunál, hogy a fröccsöket a szakszervezeti színpad porára rálöttyinthessék, utána jöhetnek a felesek, kinek rum, kinek vodka képében mérettetve.

Jó, jó, hogy akik jelentkeznek szerepre, másfél órával hamarabb eljöhettek az üzemből, de a sok dulakodás, meg pofozkodás, akkor is, ha megmondták, játszásból kell végezni, kimerítő testileg is, lelkileg is. Meg aztán hogy lehet pofokat játszásból adni, bizony, sokszor elmérgesedik a szerep, csoda, hogy a rendező nem kapott még párat. Ezen sokat nyerítnek, és azt is megforgatják a fröccsel a szájukban, hogy Horvát Béci manapság egyre inkább különözve kíséri őket, kényszeredetten tölti az időt velük, nyakig beleéli magát a szerepbe netalán. Valóban ott ül tőlük egy asztalnyira Rác Bendő a csendőrökkel, ülnek komoran, mint akik előre ismerik a kihúzott sorsukat, hát nem jó vesztesnek lenni. A párt a Bajnok vértanúságára építette ki a helyi erejét a háború után, e nélkül nem lennék sehol, így van ez megírva kérem a szerepbe is.

Szerepelünk, vagy nem.

Na de egyáltalán ki ez a rendező, aki így tudja könyv nélkül, mi esett azon a fene nagy nyári napon, amikor mégiscsak setét borult a világra felhőszakadás képében, mint Jézus keresztrefeszítése alkalmából. Biztos a főtitkár súgta meg neki, személyesen, röhintenek bele a poharukba megint a munkások, persze, van abban igazság, hogy nem kellett volna agyonlőni a Bajnokot, s ha még egyszer lehetne, hát bizony másképp kéne alakítani a dolgok menetét, inkább a Rác Bendők félet kéne falhoz állítani, s ha a falhoz állításhoz lőszerre meg lőszarokra, és itten a csendőrök felé mutogatnak, van szükség, akkor akasztás általi halál is elképzelhető, rá is hathatnánk a rendezőre, ugyan írja bele, az akasztás sem utolsó.

Mert bizony ez a Bajnok Pista bajnak baj, dehogy bajnok lenne, nehéz hinni. Másképpen a mi vérünkben cseperedett, mondják, a munkakerülést is mívelte, hanem hogy azt pláne, hogy a többieket is eltérítse munkafelvévési szándokától, na, arra aztán fogyott el a cérna, stílszerűen eláadván. No de akkor is. Heverünk, heverünk egész napokat, meg buzdítgatunk, hogy ne menj bé a gyárba, maradj inkább otthon, szabotács, nem csoda, berágtak az elvtársak. Mire valaki közbebőffenti sörrel mázolván, nem is voltak elvtársak azok, hát éppen hogy az a lényeg, hogy az elvtársiasságért küzdöttek, és akkor jöttek Bajnok Pistáért, hogy fal elé térdepeltessék. Jöttek, nem jöttek, dolgozni kellett, mindig is kellett, és bár a bérek kicsiden repdestek, mást nem lehetett cselekedni. Küzdelem, az volt, nyerítnek, mekkora nyaklevest lekevertem Kincses Téglának, bámult maga elé bambán. Miféle küzdelem, egyszer csak nyakon csípték, oszt vitték, ha mi, ismétlem,

mi el is térítettük első ízben, az egyetlen dolog, de amikor megjelennek a gránát-dobálók a kapuban, rögvést el kell engednünk. Erre aztán beáll a kocsmacsend, szürcsölgeti mindegyik maga elől az italát, néznek át a vállakon, be a pult mögé, meg ha ajtó nyílik, arrafelé, ki ismerőse téved az ivóba, vagy mintha a gránátvetők lépnének be. Hallgatnak a szomszéd asztalok is, Rácz Bendó a csendőreivel nyakalja a rumot, dupla fejadagot isznak, aminthogy az elszenvedett pofonok is kettős mércével voltak kiosztva és kimérve, visszaütni igazából csak a második felvonás végén lehet, ha át nem írják azt is. A kivégzés, jó, az elmaradhatatlan, ki nem lehet törölni, erre épül a szerep. Mert amúgy is, egyszer mindnyájan meghalunk, nem?

A hónapokra nyúló szereppróba aztán előcsalja még jobban a fogínyeket, kétszeri alkalommal hazafelé menet, illetőleg a kocsmaudvaron is megrugdossák szerepen kívül egymást a színészek, de lemondani nem lehetséges immár semmiféleképpen az előadásról, minthogy a főtktár is meghívót kapott, januári születésnapjára meg fog jelenni a szakszervezeti nézőtéren. Persze, nem pontban születése napján, hanem eggyel korábban, adják hírül, és hogy ekként kell a készüléteket előirányozni.

De mindez csak előregondolt jövőendő, amit szokása a jelennek átrendezni, a maga kénye kedve szerint alakítani, hogy aztán a munkásverkli kellős közepén kihúzzák a fő mozgató rugóját a vonalas eszméknek, és egyszer csak arra ébredjenek, hogy a szerep már csak azért is által íródik, mert nincsen kinek többé előadni. Hogy hát meghalt, lelőtték, zajlódik a felvilágosítás, elvtársak, nekünk itt ne elvtársozzanak, kérem, és indul a ramazuri előlről, a szakszervezeti színpadon felborulnak a díszletek. Némelyek ragaszkodni akarnak az eredeti elképzeléshez, mások meg örvendvén az új idő megfordult szelének, szintén végigvinné az előadást, színhájj az egész világ, ordítják be mindenfelől, és nemcsak a Bajnok Pistát lövetné főbe, így Bendőék, hanem az egész munkásbrigádot, kik anno a harmincas években arra vetemedtek, hogy széthintették a kommunizmus drágalátos magjait közöttünk. Mag szárba szökkent, szár virágba, virág gyümölcsbe fordult, így volt, vagy sem, elvtársak, és hoppál, röpködnek újból a pofonok. Akik mindeddig Bajnok Pista mellett hadakoztak, azok továbbra sem hagyják, már csak a személyeskedés alapján sem, és tovább rugdossák egymást, a rendező meg odébb áll, immár végérvényesen, hogy a szakmai szempontoknak adja át a helyet. Örvendenek, ki-ki a maga módján, de tapsol a közönség, hol ezt, hol azt biztatva, végül egymásnak esve maguk is a nézőtéren.

Jaj, el nem árultuk, ki játszotta Bajnok Pistát, hát az a mamlasz szegény Kérész Julcsa, beszervezték még a legelején, lépne be a szerepbe, bár nő egy sem épített a legelején, és mártíromkodni sem került kedve egyiküknek sem, de mégiscsak nő a férfi társa, az esélyegyenlőséget meg kell adni. Azt is elárulták neki, hogy ha kiderül, hogy ő játssza a Bajnok Pistát, rögtön meggyúl a jelentkező a megmentő

szerepére, amin ő nagyokat vihancolt, és máris elképzelte, ahogy megmentik a golyózáporból, vasrúdcsapások közül. Fejében és lentebb, a mellkasában csak úgy fickándozott a sok izgalomból eredő apró csiklandozás, felült ő vállakra, tapadt mellkasokra, erős karokba csimpaszkodott, csak hogy ne térdepeltessék a fal elé. Verekedtek érte, gyáron kívül, szerepen belül, a kocsmában, az utcán, kivicsorgatta fogát a kíváncsi, a heves vágyak burjánzása. Kérész Julcsa, Kérész Julcsa, hadd mentünk meg, csak most, utoljára, ne vetemedj ezek martalékának jutni, bőgték, siránkozták ajtaja előtt, ki kaparászással, ki ordítózással toldva meg kérését. A gyári felkelés, mely indokolatlanul sok betört, véres koponyát eredményezett, végül is, Kérész Julcsa miatt esett, bár vonalas elvek mentén spannolták méreteresre, hogy a szentséges kommonizmus győzedelemre jusson, ha nem is rögtön azonnal, mert minden forradalmat elébb véresre kell verni.

Végül Kérész Julcsa legnagyobb hozománya a kommunizmusból a domborodó hasa lett, mutatta is, hogy né, meg van a színészkedés eredménye, nahát, ahol te forgolódtál, ott éles lőszert használtak, röhintettek rá a kocsmában, vidámak voltak, mert készen állt a privatizáció, csak éppen munka adódott kevesebb. Azért a színikört fenn kell tartani, verte az asztalt az új igazgató, hát tartsa fenn, válaszolták Horvát Béciék és Almás Friciék egyhangúlag. Kérész Julcsa pedig a kilencedik hónapban annyira kétségbeesett, hogy most már sírással folyamodott a társaság elé, hogy hát mivel az apa kiléte köztudottan ismeretlen, vállalná el mindenki csak egy kevés résszel, úgymint fizetésének tizedével, s máris kijön a gyerektartás, pelenka, pólya, ruházat. A szülészetten kérdezték, Kérész Julcsa, ki a gyermek nemzője, az apja, tisztázták, ismeretlen, de várjon, várjon, felhősödött el a kismama arca, elésorolom, Horvát, Kincses, Almás, hogy alig győzték abbahagyni véle, ennyi helyünk nincs, és mutatta, hogy csak egy sornyi rubrika áll a rendelkezésére, mire beíratta, mert a Sz.-i Cérnagyár Bajnok István Műkedvelő Színjátszóköre sem fért ki, hogy apa neve: m.t. színjátszóköre, amiben az m.t. *a mélyen tiszteltnek* felelt meg, ironikusan értve.

Az ezredforduló tájékán, másokat idézve, tajtékján, amikor Kérész Isti tízévéssé cseperedett, szülőanyja úgy vélte jónak, hogy elviszi a cérnagyár elé, ami addigra átprofilálódott, magyarázták tudományosan, tojógyárrá, szárnyas marhákat nevelő, tojásnyerő üzemmé, ami a fél országot ellátta tyúk, réce és egyéb tojásokkal, hogy a gyermek megnézhesse úgymond szülőapját, mert téged, édes fiam, a cérnagyár nemzett, akkor is, hogyha mostanság tojógyárnak is hívják, és a portás hiába tessékelté őket jó szándékkal odébb-odébb, Kérész Julcsa addig nem nyughatott, míg a kerítéssorompón át nem lóbálta a gyereket, hogy a szentséges apaföldre vajh egyszer reátegye cipellőjét, azután meg, jól van már, jól van már, heves lökdösődések következtében elhagyta a gyár tartományát, mert idegeneknek az itten való tartózkodás egyszerűen be van tiltva.

Kérész Julcsának, bár előre, készen lefutószalagozott terve nem akadt a gyerek neveltetését, azon belül is nemzőatyja megismertetését illetően, amikor az is-

kolába színházi előadásra kellett pénzt gyűjteni, hogy évharmad végén az osztály a kispórolt pénzén elmehessen Thália palotájába, nagy-nagy komolysággal figyelmeztette gyermekét, hogy a színház az neki otthoni terep, hazai pálya, és hogy pusztán az előadások által olyan földre lép, ami neki szintén apai, akár a tojógyár, és aszerint viselkedjék. A gyermek nevelése talán még mélyebb kereteket öltött volna, mondta el halálos ágyán Kérész Julcsa a nővérének, ha nem szól közbe a halálos ágy, a fiának pedig végső erejével egy fekete-fehér fotográfia alapján elmagyarázta a Sz.-i Cérnagyár Bajnok István Műkedvelő Színjátszó kör lényegét, a legutolsó előadott darabot, ami nem volt más tulajdonképpen, bár-hogy állítsák, mint az ő foganása. Nem volt ott forradalom, csírázó munkásosztály, vérbefojtás, csendőrök, gránátosok, kivégzés, háború, felszabadulás, rabláncra veretés, hőssé avatás és pionírkodás, és nem volt nyolcvankilenc sem, csak Kérész Isti fogantatása történt meg valóságosan, és ebbe a történelemnek nincs mit beleszólnia. Kérész Isti figyelmesen hallgatta anyja utolsó szavait, és egy piros színű filctollal följegyezte a teljes színjátszó kört ábrázoló fotó hátára a képen látható férfiak nevét, Horvát, Kincses, Almás satóbbi, azután egy külön noteszbe a szerepbéli nevüket, Rác Bendó, Percz, Vidám satóbbi, ahogy az anyja javasolta, balról jobbra, felső sor, balról jobbra, alsó sor, lassan, nyomtatott betűvel, micsoda szorgalom, micsoda igyekezet, színész lesz belőle, mondta még Kérész Julcsa, pontosan azelőtt, hogy az örökkéig tartó álomra bocsájtotta volna alá szempilláit.

A temetés, a sok intézkedés, a gyász meg a rokonok hosszú órái alaposan ki is fárasztották Kérész Isti, akinek a zsebében ott lapult a fénykép és a notesz mellett az értesítés is, hogy hétfőtől immár a gyár alkalmazottja, egyelőre kezdő fizetésen, de na, az is valamicske, és így a hétvégje a hétfő reggeli munkafelvételre való összpontosításban telt, aminek az lett az eredménye, hogy egyik pillanatban még tudta, a másikban már nem, hogy a valós neveket a fotográfia hátlapjára, avagy a noteszbe írta, és viszont, de ez már nem is zavarta, mert az uzonnakészítéssel foglalatzkodott, és különben is, első napon, amikor az ismerkedések zajlani szoktak, amúgy is sort lehet keríteni a tisztázásra.

Később a Színjátszókörejtély néven elhíresülő gyilkosságban nyomozó detektív, bizonyos Kátai felesége, Mari, másnéven Princmari, mert kedvenc szavajárása alapján, koldusokkal fekszem, hercegekkel kelek, ez neki kijárt, mert mindenki-ből valóságos királyt faragott egy éjszaka alatt nemi tudományaival, vallotta gyárüzemi főkönyvelő minőségében, hogy az újjászerveződő színjátszó kör költségeire kiutalt összegből nem játék, hanem valódi töröket vásároltak, nyilván, és ez a havi mérlegen is meglátszott, mert a vas nehezebb, mint a műanyag, nyilván. Kátai nyomozó pedig ezen a forró nyomon elindulva nem csak felesége szépnevét tudja meg, ki az a Princmari, kérdezi véletlenül, hanem az is fölsejlik benne, hogy itten valamiféle leszámolás van készülőben, na ne, hol él maga, Csikágóban,

mondja neki a főnöke, de ő hajthatatlanul állítja, hogy a két haláleset között nem csak a gyilkosság ténye a közös pont, hanem az eltervezettség, a kiszámítottság, és hogy az előtte a sötétből lassan föltárulkozó tervnek egyelőre még csak a tartópillérei látszódnak, de jön ottan majd a többi is, nem kell aggódni, mi jön, na, mi, mondja a főnöke, na ezt fogjuk kideríteni, mert ugyan jönnie kell fogni, de nem hagyjuk jönnie, vagyis megakadályozzuk. Így terelődik aztán a gyanú a színjátszó kör újraindítását a legvehemensebben és ügybuzgón pártfogoló Kérész Istire, akinek Kátai nyomozó rutinos jó szokásaihoz híven, megvizsgálja fölmenőit, ki az a Kérész Julcsa, fényképet is szerez a föltételezhető apákról, akik közül, kettő kivételével mindahány nyugdíjaztatás előtti állapotban, s a másik kettő is csak azért nem, mert ők meg halottiban, szóval megvan az újabb kapocs, de hát ez a Kérész Isti, hát én azt nem tudom elképzelni, hogy egy törrel, nyilván, mondja a felesége, nyilván tud arról, hogy kicsodák az apjai, nyilván, birtokos és többes is, ennél a szónál ez ritka, több apja van, mondhatnánk, na nyilván, de hogy megölni őket, törrel szíven döfni, az mégis micsoda, kortyol az italából.

De Kátai nyomozó, rendületlen szívósságú akaraterejével nem ereszi, magát a sejtéséhez láncolja, a fővitorlához, ha süllyed, vele süllyedjen, keskeny horizontjába a városnak meg a gyárnak csak egy apró, bukdácsoló csolnakot ereszt belebegtetni, azt is könnyű szél által, mentő- és egyéb felszerelés nélkül, aztán az apró ladikot megcsáklyázza, befogja, s aztán a kellő pillanatban meglékeli. Ha a fiú kinyújtja kezét a felé segítőként nyúló kar után, akkor ártatlansága nyilvánul meg, de ha visszautasítja és összefont karokkal ereszkedik a mélybe, akkor tudni lehet, hogy bűnös, mert egyik fenevad nem mászik a másik fenevad barlangjába, vonja le a következtetést a helyi napilap főállású publicistája. És ő lesz az is, aki végül a Színjátszó kör-rejtély nevet adja az ügynek, és összefoglaló riportjában nevével nevez minden szereplőt, hosszasan mutatja be az egykori, Bajnok Istvánról elnevezett szinkedvelő kört, az utolsó előadást, Kérész Julcsa szerepét, a nemzésbe átforduló próbadélutánokat, a forradalom bukását, és végül Kérész Isti hányatott életét, amely inkább szánni való, mintsem annyira felemelő, ahogy azt egy Thália égisze alatt születő sorstól elvárná az ember.

Kérész Isti, amikor végül is bebizonyosodik Kátai nyomozó igaza, és nyakába odaakasztják a babért, zűrzavaros családi állapotára hivatkozva kéri felmentését a büntetés alól, amibe elméjének zavaros összetevőit is hozzácsapja, mondván, szerepet összecserelni a való élettel, az néki nagyon könnyen ment, mint ahogy édesanyja, Kérész Julcsa is hasonlóképp cselekedett egész életében, és hogy az ő nemzése, illetve fogadásának pillanata is kétséges, hiszen színpadi esemény volt, játék, ami alapot kölcsönzött aztán az apagyilkosságok önkéntelen elkövetésére. Mondhatni, beleíródott a szerepbe, vagy fogalmazhatunk úgy is, a génekbe, de a szerep talán helyesebb ez esetben, és a bíróság is megállapította az elme gyengeségét Kérész Istvánnál, a helyi napilap főállású publicistájának legeslegutolsó cikkében azt a félmondatot meg, mely Kérész Isti éles eszére utal és a szerepek

tisztán látása mellett teszi le a garast, vagyis arról beszél, hogy a fogantatása pillanatában színésszé vált gyermek igenis pontosan meg tudja különböztetni a valóságot a szereptől, és hogy gyógyintézetbe vonulása nem egyéb, mint az előadás végét jelentő függönyre való várakozás, szóval ezt a félmondatot a határtalan fantázia számlájára írhatjuk, amiképp Kérész Isti viszontválaszát is a kezelőintézetből, hogy számára a függöny a véget jelentené, visszavedleni civillé ő már ebből a szerepből aligha tudna.

Mégis, Kátai nyomozó és felesége, Princmari az ügy lezárása utáni éjszakán tesznek egy próbát a Kérész Isti épelméjűségére vonatkozó kérdésben, mégpedig úgy, hogy a szerepekbe helyezkedve Bajnok Pistától a tébolyult gyermekig végigjátsszák az eseményeket, minden egyes jelenetet és mellékjelenetet, eljutnak egészen a többszöri alkalommal és más-más férfiilletőkkel történő pázásokig, persze, minden szerepet maguk játszanak, és a végén annyira belegabalyodnak a történésekbe, hogy lihegve, izzadva, karikás szemekkel állapítják meg, hogy ebbe bizony bele lehet bolondulni, nyilván. És ezzel tényleg lezárult a Színjátszókör-rejtély.

HENN LÁSZLÓ ANDRÁS: SAJÁT TÁJ I.

HENN LÁSZLÓ ANDRÁS: MADONNA